

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม” ของชุมชน “ย่านตลาดพลู” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีดำเนินการวิจัยใช้การสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในย่านตลาดพลู และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในย่านตลาดพลู รวมทั้งการสังเกตสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ได้มีการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากเอกสาร และหลักฐานต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และ รัตนโกสินทร์ เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และได้ใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจนได้ข้อสรุป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน “ย่านตลาดพลู”

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล

1.1 ประชากร

ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมประชากรไทยเชื้อสายไทย , ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม ที่มีถิ่นกำเนิดอาศัยอยู่ในพื้นที่ของแขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู โดยเจาะจงผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 30 ปี และมีอายุ 40 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ประชากรดังกล่าวอาจเป็นผู้มีส่วนร่วมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนก็ได้ เพื่อจะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อันจะนำมาสู่ข้อสรุปของการวิจัยครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างมาของประชากรตามข้อ 1 ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบจงใจ (Purposive Sampling) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดอายุและขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้เป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1.1 กลุ่มที่ 1 มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน แบ่งเป็นชาวไทยพุทธ 10 คน ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน 13 คน และชาวไทยมุสลิม 7 คน

2.2.2 กลุ่มที่ 2 มีอายุตั้งแต่ 50 - 69 ปี จำนวน 30 คน แบ่งเป็นชาวไทยพุทธ 10 คน ชาวไทยเชื้อสายจีน 13 คน และชาวไทยมุสลิม 7 คน

2.3.3 กลุ่มที่ 3 มีอายุตั้งแต่ 40 - 49 ปี จำนวน 30 คน แบ่งเป็นชาวไทยพุทธ 8 คน ชาวไทยเชื้อสายจีน 17 คน และชาวไทยมุสลิม 5 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

3.1 ข้อคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ ซึ่งได้เตรียมการก่อนลงเก็บข้อมูลภาคสนาม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

3.1.1 แนวคำถามที่ไม่เป็นทางการเป็นข้อคำถามที่ผู้วิจัยตั้งไว้เพื่อใช้เป็นประเด็นสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

3.1.2 แนวคำถามที่เป็นทางการ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้เพื่อรวบรวมข้อมูลในประเด็น “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม”

3.2 เครื่องมืออื่น ๆ ได้แก่

3.2.1 กล้องถ่ายภาพ เพื่อการบันทึกภาพ สภาพกายภาพของชุมชน และภาพของบุคคลที่ให้สัมภาษณ์

3.2.2 สมุดบันทึกเพื่อจดรายละเอียด ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม

3.2.3 เทปบันทึกเสียงเพื่อใช้ในการบันทึกเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์

3.2.4 ตัวนักวิจัยที่เข้าไปศึกษา เป็นผู้เก็บข้อมูลการด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1.1 ด้านกายภาพ ศึกษาเอกสารจำพวกแผนที่ทางกายภาพ ตำรา เอกสารบทความ และงานวิจัยที่กล่าวถึงข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์ของพื้นที่ย่านตลาดพลูทั้งในอดีตและปัจจุบัน

4.1.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาจากหนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องและส่วนที่กล่าวถึงย่านตลาดพลู

4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดย

4.2.1 ด้านกายภาพ ได้ทำการเดินสำรวจพื้นที่ และจัดทำแผนที่ทางกายภาพ (Physical Map) เพื่อความสะดวกในการออกเก็บข้อมูล และเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในย่านตลาดพลู ซึ่งไม่ปรากฏในแผนที่ของทางราชการ

4.2.2 ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้ใช้การสัมภาษณ์เรื่องราวความเป็นมาในอดีต ทั้งทางสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจของการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเรื่องนี้ โดยเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Interview) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview -guide) อย่างลึกซึ้ง เพื่อจะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนย่านตลาดพลู โดยได้แบ่งบุคคลที่ทำสัมภาษณ์ออกเป็นกลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา การประกอบอาชีพ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในอดีต รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดช่วงที่ผ่านมา ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วยชายและหญิงที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มิถุนีมาเคั้งเดิมในย่านนี้หรืออาศัยอยู่ในย่านนี้นับเป็นเวลาอย่างน้อย 40 ปีโดยถือเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informants) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) และใช้วิธีการสัมภาษณ์พิเศษ แบบกลุ่ม (Focus group) ร่วมด้วย เพื่อประกอบการเขียนเนื้อหาด้านที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเน้นการสัมภาษณ์ปัจเจกบุคคลเป็นรายกรณี โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพื่อหาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงของผู้ที่ได้เปลี่ยนอาชีพ เพื่อค้นหาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในกลุ่มนี้จะใช้กลุ่มตัวอย่างชาย -

หญิงที่มีอายุระหว่าง 50 - 69 ปี ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างอดีตและปัจจุบันของย่านตลาดพลู กลุ่มนี้จะใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นสาเหตุ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาย-หญิงที่มีอายุระหว่าง 40 - 49 ปีซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังสามารถทำงานได้อย่างเข้มแข็ง กลุ่มนี้จะเป็นผู้ให้ข้อมูลทั้งในด้านบวกและด้านลบจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง โดยมากจะเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาในระดับอนุปริญญาถึงระดับปริญญาตรี ทำให้ทราบถึงตัวแปรอื่น ๆ เป็นต้นว่า ด้านทัศนคติ ความสนใจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ความคิดในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ฯลฯ จึงให้ภาพที่หลากหลายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน โดยในกลุ่มนี้จะใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์

นอกจากการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด (Close Participatory Observation) เพื่อที่จะได้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในชุมชนอย่างชัดเจนมีการพูดคุย พบปะ และมีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

5. แนวทางการสัมภาษณ์

แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview guide) ได้สร้างขึ้นเพื่อที่จะตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีประเด็นของคำถามเกี่ยวกับการเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน ทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปในลักษณะใด ความแตกต่างกันระหว่างอดีตกับปัจจุบันเป็นอย่างไร รวมถึงการปรับตัวหรือข้อปัญหาของประชากรที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ มีประเด็นดังต่อไปนี้

5.1 ประวัติศาสตร์ของย่านตลาดพลู ประกอบด้วย

5.1.1 ความหมายและที่มาของชื่อย่านตลาดพลู

5.1.2 กลุ่มเชื้อชาติที่อาศัยอยู่

5.1.3 การย้ายถิ่นเข้า - ออก การตั้งถิ่นฐานชุมชน สาเหตุของการย้ายถิ่น

5.2 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ประกอบด้วย

5.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ในอดีตถึงปัจจุบันในด้านลักษณะพื้นที่ ลักษณะดิน จำนวนและชื่อของแม่น้ำลำคลองที่ไหลผ่าน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

5.2.2 สภาพภูมิอากาศ ฤดูกาลต่าง ๆ ความเปลี่ยนแปลง

5.2.3 ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ประเภทพืชพันธุ์ธัญญาหาร

5.2.4 ปัญหาด้านกายภาพของย่านตลาดพลู เช่น สภาพน้ำท่วม น้ำเสีย การขาดแคลนน้ำ สภาพสาธารณูปโภคที่ได้รับการพัฒนา ประกอบด้วย ไฟฟ้า ประปา การเริ่มบริการและการพัฒนา

5.2.5 การคมนาคมดั้งเดิม การสัญจรไปมาภายในสวน ภายนอกสวน และสภาพของเส้นทางคมนาคมในปัจจุบัน

5.2.6 อัตราค่าโดยสารทางเรือ รถไฟ รถยนต์ เส้นทาง และช่วงเวลาบริการ

5.3. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอดีตและปัจจุบัน ในด้าน

5.3.1 อาชีพ และพื้นที่ หรือบริเวณที่ใช้ผลิต

5.3.2 ผู้ผลิต / แรงงาน

5.3.3 การจ้างงาน

5.3.4 วิธีการผลิต

5.3.5 ประเภทและคุณภาพของผลผลิต

5.3.6 การจัดจำหน่ายผลผลิต / ตลาด

5.4 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่

5.4.1 กลุ่มชน ความเชื่อ ศาสนา และประเพณี การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ และประเพณีทางศาสนา

5.4.2 ศาสนาลำคัญที่ผู้คนนับถือ

5.4.3 ศาสนสถานของแต่ละศาสนา

5.4.4 ศาสนบุคคล-ประเภทนักบวช หรือผู้สืบทอด

5.4.5 ศาสนพิธี - กิจกรรม หรือประเพณีสำคัญของแต่ละศาสนา

5.5 ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5.5.1 นโยบายของรัฐ

5.5.2 ประชากร

5.5.3 ค่านิยมและการศึกษา

- 5.6 การเปลี่ยนแปลงด้านประเพณี
 - 5.6.1 ประเพณีสำคัญของท้องถิ่น
 - 5.6.2 การพักผ่อนหย่อนใจ ของคนทั่วไปในท้องถิ่น
 - 5.6.3 ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน รูปแบบ การใช้ประโยชน์ภายในเนื้อที่ / บริเวณบ้าน
 - 5.6.4 ลักษณะของครอบครัว บทบาทของพ่อแม่
 - 5.6.5 การเลือกคู่ ประเพณีการแต่งงาน ค่าสินสอด ที่อยู่ของคู่สมรส
 - 5.6.6 วิธีการปฏิบัติเมื่อมีการแต่งงานกับคนต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา
 - 5.6.7 การแบ่งมรดก
 - 5.6.8 นามสกุลหรือตระกูลที่มีบทบาทในย่านนี้
 - 5.6.9 ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
 - 5.6.10 การเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัว
 - 5.6.11 ค่านิยม ความเชื่อ ในเรื่องต่าง ๆ
 - 5.6.12 ประเพณีในท้องถิ่น
 - 5.6.13 การช่วยเหลือ ความมีน้ำใจซึ่งกันและกันของชาวบ้าน
 - 5.6.14 ความสัมพันธ์กันของผู้คนในท้องถิ่น
 - 5.6.15 การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต
- 5.7 การเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา
 - 5.7.1 โรงเรียน ครู
 - 5.7.2 นักเรียน
 - 5.7.3 ชั้นเรียน ห้องเรียน
 - 5.7.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนและชุมชน
- 5.8 การเปลี่ยนแปลงในระบบสาธารณสุข
 - 5.8.1 การรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย
 - 5.8.2 ลักษณะอาหารการกิน
 - 5.8.3 การวางแผนครอบครัว
- 5.9 ผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
 - 5.9.1 ด้านกายภาพ
 - 5.9.2 ด้านเศรษฐกิจ
 - 5.9.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.10 การปรับตัวของประชาชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

5.10.1 ชีวิตครอบครัว

5.10.2 การประกอบอาชีพ

5.10.3 การศึกษาหาความรู้

5.10.4 การมีส่วนร่วมในสังคม

6. ระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนามระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2544 ถึง วันที่ 30 สิงหาคม 2545

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลด้านเอกสารเชิงประวัติศาสตร์เป็นส่วนประกอบ จึงอาศัยหลักในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์เข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่ได้จากบทความและงานวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

7.1.1 ด้านแหล่งที่มาของข้อมูล วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของผู้แต่ง และข้อความในเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก

7.1.2 ด้านเนื้อหา วิเคราะห์โดยพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารแต่ละประเภท จากการจำแนกชนิดและจัดลำดับความต่อเนื่องของข้อมูล

7.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

7.2.1 สร้างสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis)

7.2.2 แยกประเภทของข้อมูล

7.2.3 ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation)

จัดทำข้อสรุปชั่วคราว (Memoing)

7.2.5 วิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction) และนิรนัย (Deduction)

7.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต มีขั้นตอนดังนี้

7.3.1 สร้างสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis)

7.3.2 แยกประเภทของข้อมูล

7.3.3 เปรียบเทียบเหตุการณ์ (Incident) ประเภทต่าง ๆ

7.3.4 วิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction) และนิรนัย (Deduction)